

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 21, Sayı/Issue: 40, Yıl/Year: 2019 (Aralık/December)

**Robert G. Hoyland - Brian Gilmour. *Medieval Islamic Swords and Swordmaking: Kindi's Treatise 'On Swords and Their Kinds'*.
2. Baskı Cambridge: Gibb Memorial Trust, 2012, 216 s.**

Değerlendiren/Reviewed by

Halil İbrahim Yılmaz

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı -
Res. Asst., Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Islamic History.

hibrahimyilmaz@sakarya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9607-2794>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Değerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 17/06/2019

Kabul Tarihi/Date Accepted: 28/10/2019

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2019

DOI: <https://doi.org/10.17335/sakaifd.578998>

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Robert G. Hoyland - Brian Gilmour. *Medieval Islamic Swords and Sword-making: Kindi's Treatise 'On Swords and Their Kinds'. 2. Baskı Cambridge: Gibb Memorial Trust, 2012, 216 s.*

Savaş olgusu dünya tarihi boyunca insanlığın bir parçası olup savaşlardaki başarıyı; komutanların becerisi, ordunun gücü ve askerî stratejilerin yanında bir o kadar da kullanılan silahlar belirler. Yakın döneme kadar savaşlardaki en temel silah ise hiç şüphesiz kılıçtır. Kılıç imali, usta-çırak ilişkisine dayanan ve tecrübelerin, yazılı olarak değil daha çok sözlü ve uygulamalı olarak aktarıldığı zanaatlardan birisidir. Durum böyle olunca bu meseleye dair bilgilerin pek azı yazılı olarak günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu konuyla ilgili elimize ulaşan en eski kaynaklardan biri de meşhur filozof Ya'kûb b. İshâk el-Kindî'nin (ö. 252/866 [?]), kılıç yapımı ve kılıç türleri üzerine yazdığı "*Risâletü's-süyûf ve ecnâsuhâ*" isimli risalesidir. Kindî'nin yaşadığı asırda sözlüklerin ve bir nevi kültür tarihleri olan âdâb kitaplarının sayısındaki artışla birlikte ele alınan konular arasında kılıç başta olmak üzere çeşitli savaş aletlerinin de yer bulduğu görülür. Fakat bu eserlerde silahlar, hususen de kılıçlara dair verilen bilgiler yeterince ayrıntılı ve sistematik olmayıp dağınık haldedir. Kılıç üzerine müstakil olarak kaleme alınan eserlerin başında gelen Kindî'nin bu risalesine *el-Fihrist* yazarı Nedîm (ö. 385/995 [?]) de atıfta bulunmaktadır.¹ Risalenin, müellife ait nüshanın aslı olmasa da sonraki dönemlerde istinsah edilen beş nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bu beş nüshanın dördü Leiden (Hollanda), Ayasofya, Torino (İtalya), Chester Beatty (Dublin/İrlanda) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Beşinci nüsha ise Osmanlı döneminde Tıbbiye mezunlarından olup Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda tabip olarak görev yapmış, Irak'ın Osmanlı'dan ayrılmasından sonraki süreçte ise Irak'ta Mustafa Satı Bey (el-Husrî) ile birlikte bazı idarî faaliyetlerde bulunan Doktor Davud Çelebî'nin (el-Mevsilî) şahsî kütüphanesinde mevcuttur.

Kindî'nin bu risalesini, İslam savaş aletleri üzerine araştırma yapan Abdurrahman Zekî 1952 yılında ilk olarak neşretmiştir.² Zekî'nin bu neşrinin ardından çok geçmeden Dr. Faysal Debdûb tarafından 1962 yılında bir başka neşir daha yapılmıştır.³ Tanıtımını yapacağımız kitapta kendisine atıfta bulunulmayan, araştırmamız neticesinde tespit ettiğimiz bu neşirde Dr. Davud Çelebî'nin (aynı zamanda nâşirin de hocası) şahsî kütüphanesindeki bir yazma mecmuasının içinde bulunan risale nüshası esas alınmıştır. Fakat her iki neşir de ilim dünyasında yeterince yankı uyandıramamıştır. Son olarak ise erken dönem İslam tarihi hakkında yaptığı nitelikli çalışmalarla kendinden

- 1 Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebü Ya'kûb İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, nşr. Eymen Fuâd Seyyid (Londra: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 2009), 2: 193.
- 2 Abdurrahman Zekî, "Risâletü'l-Kindî fî's-suyûf ve ecnâsuhâ", *Bulletin of the Faculty of Arts of University of Egypt (Fuad I University)* 14/2 (1952): 1-64.
- 3 *Risâletü'l-Kindî fî ameli's-suyûf*, nşr. Faysal Debdûb (Bağdat: Matbaatü'l-Ânî, 1962), 46.

söz ettiren ve hâlihazırda New York Üniversitesi Antik Çağ Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırmalarını sürdüren Robert Hoyland ile yakın doğu metal işlemeciliği tarihinde uzmanlığıyla bilinen ve Oxford Üniversitesinde çalışmalarına devam eden Brian Gilmour, eserin sadece neşrini ve tercümesini yapmakla kalmayıp birtakım değerlendirmeler ve konuyla ilgili ek bölümler ilave ederek basımını gerçekleştirmişlerdir (2006). Kitap, 2012 yılında ikinci baskısını yapmıştır.

Bu çalışmanın önemi ve kıymeti hakkında şunları söylemek mümkündür: Müslümanların erken dönemlerde kullandıkları savaş aletlerinin büyük çoğunluğunun günümüze ulaşmaması ve bu aletlere dair literatürün de sınırlı olup oldukça geç bir dönemde teşekkül etmesinden dolayı İslam tarihinin ilk yüzyıllarındaki silah kültürüne, askerî tarih araştırmalarında oldukça kısa yer ayrılmaktadır. Fakat bu eserin ilim dünyasına kazandırılması neticesinde Kindî'nin yaşadığı hicrî üçüncü asrın ortalarına kadar Müslümanların kullandıkları kılıç çeşitleri ve kılıç imalinde kullanılan madenlere dair oldukça kıymetli bilgilere ulaşma imkânı oluşmuştur. Yine bu kitapta, yalnızca Kindî'nin mezkûr risalesinin neşriyle yetinilmemiş, konuya dair hem bilgi sahibi olunabilecek hem de karşılaştırma imkânı sağlayacak başlıklar da ilave edilmiştir. Bu ve benzeri özelliklerinden ötürü önemine dikkat çekmek amacıyla tanıtım ve değerlendirmesini yapacağım bu kitap, bir girişin haricinde dört ana bölüm, üç ek başlıklar ve bir terimler sözlüğünden müteşekkildir.

James Allan'ın takdim niteliği taşıyan giriş yazısının ardından Hoyland tarafından kaleme alınan "*Kindi and Islamic Swords*" başlıklı birinci bölümde, öncelikle Kindî'nin hayatı, yaşadığı dönem ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmektedir. Burada Kindî'nin birçok alanla ilgili eser kaleme aldığı vurgulanarak, bunlardan birinin de kılıçlara dair olduğu belirtilmiştir. Kılıcın İslam medeniyetinde hem pratik hem de sembolik anlamda önemli bir yere sahip olduğuna işaret eden Hoyland, bu önemine rağmen kılıç tasvirlerinin olduğu şiirler ile maden yataklarına ve madenlerin işlenmesine kısmen değinen coğrafya metinleri haricinde Orta Çağ İslam dünyasında kılıç yapımına dair yeterince malzeme olmadığını söylemektedir (s. 5-6). Kindî'nin, eserini yazma sürecinde kılıç yapımcılarını bizzat izlemesi ve onlarla konuşması neticesinde bazı gözlemlerden yararlanmış olabileceğini düşünen Hoyland, ardından Kindî'nin bu eserine ilk olarak atıfta bulunan Nedîm'in görüşlerini aktarmakta ve risaleye dair teknik bilgilere yer vermektedir. Risale nüshalarının özellikleri ve söz konusu nüshaların arasındaki farklılıklara değindikten sonra nihai olarak tahkik yaparken takip ettiği yöntemi açıklamaktadır.

Kitabın ikinci bölümü Kindî'nin risalesinin edisyon kritiğine ve bu risalenin ana metninin tercümesine ayrılmıştır. Neşri ve çeviriyi gerçekleştiren Hoyland, okuyucuya kolaylık olması için numaralandırmalarla Arapça metin ile İngilizce çevirisini karşılıklı olarak sunmuştur. Hoyland burada Leiden nüshasını esas kabul etmiş, nüshalar arası farklılıklar olması durumunda

bunları dipnotlarda belirtmiştir. Risalenin, yazıldığı tarih bakımından eski olması bir tarafa oldukça teknik bir konu üzerine yazılması sebebiyle ilgili kavramları modern karşılıklarıyla aktarmak pek zor bir iş olmalıdır. Fakat Hoyland'ın Arapçaya vukûfiyeti, dipnotlarda ilgili kelimeler hakkında yaptığı tahliller ve bazı karşılaştırmalar, bu zor metnin titiz bir şekilde tercüme edildiğinin en büyük göstergesi olup tüm bunlar okuyucunun metni anlamasını kolaylaştırmıştır. Arapça metinde geçen kılıç isimleri başta olmak üzere kılıç yapımına ve kılıcın imal sürecinde kullanılan madenlere dair detaylı bilgiler ve konuyla ilgili ileri okumalar, yeri geldikçe İngilizce çeviri metinde dipnotlarda zikredilmiştir.

Risalede ilk olarak bu eserin yazılış amacına kısaca temas eden Kindî, "*Mevlâmuz el-İmâm*" şeklinde tazimde bulunarak tavsif ettiği Abbasî halifesi Mu'tasım Billah'ın (833-843), kendisinden kılıçların türlerini ve özelliklerini tarif etmesini emrettiğini, bunun üzerine bilgisinin ulaştığı ölçüde bu kitabı kaleme aldığı ifade etmektedir (s. 14). Kindî'nin gerçekten de büyük bir araştırma neticesinde kılıç türleri, kılıçların yapımında kullanılan madenler ve bunların işlenmesine dair oldukça ayrıntılı bilgiler verdiği görülür. Öncelikle kılıcın hammaddesi olan demir madenini inceleyerek konuya başlayan Kindî, demiri *madenî* ve *madenî olmayan* şeklinde iki ayrı tasnife tabi tutmuştur. Kindî, *madenî* olarak isimlendirdiği hammadde halindeki demirden yapılan çeşitli kılıç türlerinin (Rûm/Bizans, Hind, Frank kılıçları vb.) isimlerini ve özelliklerini zikrettikten sonra kılıç yapımında daha yaygın olarak kullanılan ve *madenî olmayan/işlenmiş demir (el-hadîdu'l-ma'mûl)* olarak nitelendirdiği çelikten (*fîlâz*) yapılan kılıçların ayrıntılı tasnifini yaparak bunların özelliklerini belirtmiştir. O, bu maden türlerinden yapılan kılıçların her birinin farklı özelliklere sahip olduğunu belirterek bunların aldıkları isimlere, kendi değerlendirmelerini de katarak yer vermiştir. Kindî'nin, isimlerini verdiği kendi dönemindeki meşhur bazı kılıçlar şunlardır: Yemen kılıçları (es-Suyûfu'l-Yemâniyye), Kala'î kılıcı (el-Kala'ıyye), Hind kılıcı (el-Hindiyye/el-Mühened), Selmânî kılıcı, Serendîb (Sri Lanka) kılıcı, el-Bîd kılıçları, Frank kılıcı (el-Frenciyye), es-Süleymâniyye ve son olarak bazı yerel kılıçlar. Kindî'nin buraya kadar verdiği bilgiler, ister kendisinin sahip olduğu isterse de başkalarından naklettikleri olsun o dönemdeki silah teknolojisi hakkında eşsiz bir değere sahiptir. Zira bu kılıçların; metalürjik özellikleri, dövülme şekilleri, içerdiği madenler, cilalama teknikleri, keskinlikleri gibi birçok açıdan oldukça somut betimlemeleri yapılmıştır.

Brian Gilmour tarafından yazılan üçüncü bölüm, Kindî'nin yazmış olduğu bu risalenin geniş bir değerlendirmesidir. Gilmour burada ilk olarak metal işleme tekniklerini ele almakta, ardından kılıç üretiminin adımlarını ve yöntemlerini, kendi uzmanlığı çerçevesinde yorumlamaktadır. Özellikle o dönemde üretilen kılıçların metalürjik yapıları, zamana ve darbelere karşı dayanıklılığı, diğer yandan bu kılıçları imal ederken kullanılan madenlerin nasıl

yüksek sıcaklıklarda eritildiği ve işlendiğine dair geniş bir tartışma ortaya koymuştur. Gilmour'un bu kısımda kullandığı metalürji bilimine ve kimya bilimine ait bazı modern terimleri anlamak okuyucu için zor olabilir, fakat kitabın sonundaki terimler sözlüğü bu hususta yardımcı olacak niteliktedir. Gilmour'un bu bölümün sonuna eklediği içerisinde kılıç işlemleri olan heykeller, freskler, tasvirler ve madenî paraların yanında kazılar sonucu işlenmeye hazır halde bulunan ham demir ve çelik fotoğrafları, teorik olarak zikredilen birçok bilginin okuyucunun zihninde somut olarak anlaşılmasına kolaylık sağlamıştır. Yine Gilmour'un bu kısımda sunduğu tablo, Kindî'nin risalesinin bir özeti niteliğinde olup onun vermiş olduğu tüm bilgiler burada tasnif edilerek bir diyagram üzerinde gösterilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü, Arap şiirindeki kılıç tasvirleri ve anlatımları üzerinedir. Aslında bu bölüm Friedrich W. Schwarzlose'nin İslam öncesi Arap şiirlerinde geçen kılıç tasvirlerini, dil ve muhteva açısından incelediği "Die Waffen der alter Araber aus ihren Dichtern dargestellt"⁴ adlı Almanca kaleme aldığı eserin bir özeti mahiyetinde olup İngilizceye çevrilmiştir. Kültür tarihine malzeme sağlayan en büyük kaynakların başında gelen şiirlerin, Hoyalnd ve Gilmour'un hazırladığı bu çalışmada ihmal edilmemesi, kitabın niteliğini arttıran diğer bir etken olmuştur. Gerçekten de şiirlerde, Arap toplumunun bir parçası olan savaşlara ve kullanılan silahlara dair birçok atıf bulunmaktadır. Burada şiirleri aktarılan şairlerden bazıları İmriü'l-Kays, Zeydü'l-Hayl, Hâtim et-Tâî, Züheyir b. Ebû Sülmâ, Mütenebbî, Hassân b. Sâbit' dir. İçerisinde kılıçlara dair bilgilerin bulunduğu şiirlerin tercümesi verilmiş ve tafsilatlara çok girmeden bu şiirlerin tasvirî bir yorumlaması yapılmıştır. Bu bölümde kılıçların hammaddeleri, imal teknikleri gibi konularına göre şiirler aktarılmış, son olarak ise Arap şiirlerinde geçen kılıç betimlemelerine dair genel bir çerçeve sunulmuştur.

Kitabın sonuna üç ek başlık ilave edilmiştir. Bu eklerin her biri ayrı çalışma konusu olsa da muhteva olarak Kindî'nin bu risalesiyle yakınlık arz ettiği için burada bu eklere yer verilmesi oldukça isabetli bir adım olmuştur. Ek başlıkların ilkinde Câbir b. Hayyân'ın (ö. 200/815) demir madeni üzerine yazdığı *Kitâbu'l-Hadîd* adlı kısa risalesinin yalnızca İngilizce tercümesi verilmiştir. Kindî'den önce yaşamış olan ve simya ilminin en önemli temsilcilerinden sayılan Câbir'in bu eseri, özellikle kılıcın temel hammaddesi olan demirin ilk dönem İslam toplumundaki yerini anlamaya yardımcı olacaktır. İkinci ek başlıkta da Kindî'den sonra yaşamış olan Bîrûnî'nin (ö. 453/1061 [?]) *Kitâbu'l-*

4 Friedrich W. Schwarzlose, *Kitabu's-Silâh: Die Waffen der alter Araber aus ihren Dichtern dargestellt* (Leipzig: J.C. Hinrich, 1886).

*Cemâhir fî Ma'rifeti'l-Cevâhir*⁵ adlı kitabında demir hakkındaki bölümün çevirisi sunulmuştur. Ek olarak bu eserlere yer verilmesi, Kindî'nin risalesiyle bu iki eseri mukayese etme imkânı tanımakta, bunun neticesinde Ortaçağ İslam dünyasında demirin işlenmesi ve kılıçların yapımına dair genel bir perspektifin oluşmasını sağlamaktadır. Son yani üçüncü olarak verilen ek bölüm ise Kindî'nin risalesinin dört farklı yazma nüshasından seçilen varakların fotoğraflarından ibarettir. Kitabın en sonunda baştan itibaren sıkça dile getirilen birtakım terimlerin açıklaması verilmiştir. Kitabı okumaya başlamadan evvel bu kısmın ilk olarak gözden geçirilmesi, eserdeki teknik ifadeleri anlamak adına okuyucu için daha faydalı olabilir.

Kindî'nin miladi dokuzuncu yüzyıl gibi oldukça erken bir dönemde yazdığı kılıç risalesinin ilim dünyasına -yeniden- sunulduğu bu kitap ve buna benzer çalışmalar, orta çağdaki silah teknolojisini tespit etme ve anlama noktasında önemli bir yeri haizdir. Böylelikle kadim dönemlerde yapılan savaşların tarihini, yalnızca tarih kitaplarının verdiği malzemelerle tek boyutlu olarak değil, bu türden teknik bilgilere yer verilen kitaplarla birlikte daha geniş boyutta incelemeye zemin oluşacaktır. Bibliyografik kitaplarda -günümüze ulaşsın veya ulaşmasın- silahlara dair yazılan eserlerin pek de az denecek sayıda olmadığı göz önüne alındığında bu tür eserler üzerine çalışma yapmak, alana büyük katkılar sağlayacaktır.⁶

Bu meselenin öneminin ve kıymetinin farkında olan yakın dönem araştırmacıları bu eserin neşrini yapmışlar ve alana oldukça kıymetli bir çalışma kazandırmışlardır. Bu çalışmada okuyucunun zihnini açacak bazı görsel malzemeler ve arkeolojik buluntular ile özellikle Gilmour tarafından hazırlanan ve risaledeki bilgileri bütüncül olarak özetleyen tablo da oldukça değerlidir.

5 Bu eser yakın zamanda Türkçeye çevrildi. Bk. Ebu Reyhân el-Bîrûnî, *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (Kitâbu'l Cemâhir fî Ma'rifeti'l-Cevâhir)*, trc. Emine Sonnur Özcan (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017). Demir madenine dair olan kısım için bk. 331-341.

6 Folklorik tarih araştırmalarının bir ayağını oluşturan "material culture" merkezli çalışmalarının eksikliği özellikle İslam Tarihi alanında artık iyice hissedilmektedir. Meseleyi silah merkezli düşününce Müslümanların erken dönemde kullanılan savaş ekipmanlarına dair maalesef yeterli çalışma ortaya koyulmadığı görülmektedir. Alandaki bu eksikliğe dikkat çeken danışmanım Prof. Dr. Levent Öztürk'ün de teşvik ve cesaretlendirmesiyle ilk dönem İslam toplumunda silah kültürü ve teknolojisi üzerine bir doktora tezi konusu belirledik.